

Sprawozdanie z działalności Komisji Badań nad Historią Nauk Medycznych Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk za 2018 r.

W 2018 r. Komisją Badań nad Historią Nauk Medycznych kierował jej przewodniczący prof. dr hab. n. med. Jerzy Supady. Funkcję wiceprzewodniczącej pełniła prof. dr hab. Bożena Urbanek, a obowiązki sekretarza sprawowała dr n. o zdr. Bożena Kosińska.

Liczba członków Komisji w okresie sprawozdawczym wahała się w granicach 39–46. Obecnie, po dokonanej weryfikacji w oparciu o kryteria obecności na zebraniach, liczba zarejestrowanych członków wynosi 39. Członkowie Komisji pochodzą z różnych miejscowości. Warszawę reprezentuje 16 osób, Łódź 5 osób, Poznań 3 osoby, Wrocław 2 osoby, Kraków 4 osoby, Białystok, Częstochowę, Ciechanów, Gdańsk, Łowicz, Olsztyn, Radom, Zieloną Górę po 1 osobie.

W 2018 r. odbyło się 5 zebrań, na których wygłoszono 10 referatów. Frekwencja na kolejnych zebraniach wynosiła: 22, 19, 23, 23 i 17 osób. Po każdym wygłoszonym referacie odbywała się dyskusja, w której udział brało od 6 do 15 uczestników zebrania. Tematyka wystąpień, bardzo zróżnicowana, dotyczyła przede wszystkim problematyki medycznej XIX i XX w. Jedynie prof. R.W. Gryglewski wygłosił referat traktujący o wcześniejszym okresie (XVII–XVIII w.). Czas prezentowania określonych tematów wynosił od 45 do 60 minut. Wszyscy referenci korzystali ze sprzętu multimedialnego. Członkowie mieszkający w Warszawie zaprezentowali 5 referatów, członkowie z Krakowa – 3 referaty, z Łodzi – 1 referat, z Wrocławia – 1 referat. Zebrania trwały od 2 do 3 godzin.

W programie spotkań uwzględniano sprawy informacyjno-organizacyjne. Zebrania odbywały się we wtorki o godz. 11.30 w warszawskim Pałacu Staszica przy ul. Nowy Świat 72, w sali A27.

Zebranie 20 lutego 2018 r.

1. Prof. dr hab. n. med. Zofia Zwolska (Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc w Warszawie): *Robert Koch – laureat Nagrody Nobla – polski doktor*
2. Prof. dr hab. n. med. Zbigniew Dudkiewicz (Uniwersytet Medyczny w Łodzi): *Leczenie i organizacja leczenia ran wojennych od połowy XIX wieku do roku 1920 r.*

Zebranie 24 kwietnia 2018 r.

1. Prof. dr hab. n. med. Janusz Skalski (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie): *Światła zaświatów – laternae mortuorum*

2. Dr n. med. Hanna Celnik (Warszawski Uniwersytet Medyczny): *Związki Józefa Piłsudskiego z Wydziałem Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego*

Zebranie 12 czerwca 2018 r.

1. Prof. dr hab. Ryszard Witold Gryglewski (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie): *Pomiędzy filozofią a eksperymentem, czyli narodziny nowoczesnej fizjologii*
2. Prof. dr hab. n. med. Barbara Bruzewicz – Miłkaszewska (Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu): *Profesor Antonii Cieszyński – człowiek niepodległości*

Zebranie 9 października 2018 r.

1. Prof. dr hab. n. med. Zofia Zwolska (Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc w Warszawie): *Wilhelm Conrad Röntgen – myśliciel, naukowiec, humanista*
2. Prof. dr hab. n. med. Andrzej Urbanik (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie): *Mumie egipskie w świetle promieni rentgenowskich*

Zebranie 4 grudnia 2018 r.

1. Dr n. med. Maria Ciesielska (Okręgowa Izba Lekarska w Warszawie): *Prof. Krystyna Ossowska – opiekunka pawiackich dzieci*
2. Dr n. med. Hanna Celnik (Warszawski Uniwersytet Medyczny): *Od odkrycia Aleksandra Fleminga do pierwszej polskiej produkcji penicyliny (1948 r.)*

Jerzy Supady
Przewodniczący Komisji

Bożena Kosińska
Sekretarz Komisji

Konferencja „Błędy w dawnej medycynie i historiografii leczenia”, Wrocław, 1 grudnia 2018 r.

1 grudnia 2018 r. gmach Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego po raz kolejny gościł interdyscyplinarne grono naukowców zajmujących się szeroko pojętą historią medycyny. Spotkanie było związane z konferencją naukową „Błędy w dawnej medycynie i historiografii leczenia”, którą zorganizowali dr Katarzyna Pękacka-Falkowska, dr Danuta Raj i dr Jakub Węglorz. Była to już trzecia edycja wrocławskich obrad poświęconych zagadnieniom zdrowotności. Poprzednie dotyczyły „Zdrowia, choroby i leczenia jako pola badań nad przeszłością – aktualnych metod, zagadnień i problemów” oraz „Historycznych koncepcji choroby, podstaw diagnozowania dysfunkcji organizmu”. Również najnowsza odsłona konferencji miała charakter interdyscyplinarny, dzięki czemu uczestnicy mogli spojrzeć na omawiane kwestie z różnych perspektyw, co przyczyniło się do lepszego poznania zagadnień zaprezentowanych przez referentów, a same obrady stały się swoistą platformą wymiany myśli i poglądów między uczestnikami, którzy na co dzień zajmują się odmiennymi zagadnieniami naukowymi.

Spotkanie otworzył dr Jakub Węglorz, oddając następnie głos prof. Tomaszowi Wiśliczowi (Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN), który pełnił rolę moderatora pierwszego panelu, dotyczącego błędnej diagnostyki w naukach medycznych. Jako pierwsza wystąpiła dr hab. Anna Odrzywolska-Kidawa (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie), która skoncentrowała się na zagadnieniu bezpłodności. Bazę źródłową referatu stanowiły zielniki i poradniki gospodarcze pochodzące z epoki wczesnonowożytnej. Referentka omówiła praktyki magiczne i mistyczne, które zdaniem autorów przeanalizowanych źródeł miały pomagać w dążeniu do poprawy kondycji zdrowotnej. W pewnym sensie podobną problematykę przedstawiła dr Katarzyna Pękacka-Falkowska (Uniwersytet Medyczny im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu), która również opisała błędne – z dzisiejszego punktu widzenia – koncepcje dotyczące hydrostatycznych prób płucnych w osiemnastowiecznych Prusach Królewskich. Baza źródłowa referatu obejmowała ówczesne akta sądowe. Ostatnie wystąpienie w tym panelu należało do dr Elżbiety Nowosielskiej (Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN), która mówiła o metodach leczenia i diagnostyce tzw. „chorych na głowę”, ze szczególnym uwzględnieniem melancholii i jej postrzeganiu przez społeczeństwo Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Moderatorką drugiego panelu była prof. Bożena Płonka-Syroka (Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu). Jako pierwsza wystąpiła dr Danuta Raj (Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu), która przedstawiła rozbieżności pomiędzy oczekiwaniami a faktycznym działaniem leków wytwarzanych w czasach

wczesnonowożytnych. Następnie dr Piotr Pałuchowski (Gdański Uniwersytet Medyczny), bazując na osiemnastowiecznych kalendarzach, omówił powiązanie zdrowia człowieka z ruchem gwiazd i planet.

Trzeci panel poprowadził prof. Jaromir Jeszke (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN), a jako pierwszy głos zabrał prof. Tomasz Wiślicz, którego wystąpienie traktowało o ludowych sposobach na poprawę zdrowia w czasach nowożytnych. Referent podkreślił konieczność dalszego rozwoju i eksploracji badawczej przedstawionej problematyki. Na temat stanu wiedzy medycznej społeczeństwa chłopskiego wypowiedziała się również mgr Joanna Schmidt (Uniwersytet w Białymstoku), która skupiła się na przyczynach śmierci na południowym Podlasiu w latach 1818–1827. Ostatnią referentką w panelu była mgr Karolina Wojtucka (Uniwersytet Wrocławski), która przedstawiła sytuację akuserek i wiejskich znacherek, które w przypadku błędnej diagnozy lub zalecenia nieodpowiednich leków stawały się ofiarą oskarżeń o praktykowanie czarnej magii.

Czwarty panel został poprowadzony przez dr Katarzynę Pękacką-Falkowską, a otworzyło go wystąpienie dr. Macieja Włodarczyka (Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu). Referat dotyczył błędów w chemii oraz ich często przypadkowego wpływu na rozwój nauk medycznych. Podobne zagadnienie przedstawiła dr Joanna Nieznanowska (Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie), która omówiła błędy występujące w szeroko pojętej historiografii medycznej. Ważnym punktem wystąpienia było omówienie roli Kościoła rzymskokatolickiego i wspólnot protestanckich na rozwój medycyny, chirurgii oraz ich postrzeganie. Panel został zamknięty referatem dr. Ryszarda Kacały (Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu). Jego wystąpienie dotyczyło błędów popełnianych podczas pierwszych operacji na otwartym sercu i pierwszych transplantacji organów, a także tego, jak ustalone procedury wpływają na przebieg operacji.

Ostatni panel moderował prof. Bogdan Rok (Uniwersytet Wrocławski), a jako pierwszy wystąpił dr Rafał Szmytka (Uniwersytet Jagielloński). Poświęcił on swój referat śmierci Henryka Walezego w oparciu o przekazy ikonograficzne „Quarante tableaux” autorstwa Jeana Perrissina i Jacques’a Tortorela. Bazując na tym materiale źródłowym, prelegent starał się ustalić, czy śmierć króla Rzeczypospolitej i Francji była konsekwencją błędu medyków, czy może była nieunikniona. Jako drugi wystąpił dr Radosław Łazarz (Akademia Sztuk Teatralnych im. St. Wyspiańskiego w Krakowie), który przedstawił wybrane zagadnienia związane z anatomią na przestrzeni dziejów oraz odniósł je do koncepcji politycznych, w których były one używane. Obrady zamknęło wystąpienie dr. Jakuba Węglorza, który przeanalizował odbiór teorii humoralnej przez współczesną naukę. Organizatorzy konferencji dążyli starań, aby wygłaszanym referatom towarzyszyły dyskusje, które pomagały w rzetelnej ocenie wystąpień oraz dogłębnej analizie danego zagadnienia. Dzięki temu oprócz prelegentów aktywny udział w obradach mogli wziąć także pozostali goście, wśród których wyróżniała się liczna reprezentacja studentów i doktorantów Uniwersytetu Wrocławskiego.

Paweł Borowy

Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego
ORCID: 0000-0003-0975-0855

Konferencja „70. Rocznica wyprodukowania pierwszej penicyliny w Polsce”, Warszawa, 10 grudnia 2018 r.

10 grudnia 2018 r. w Muzeum Farmacji im. mgr farm. Antoniny Leśniewskiej (oddział Muzeum Warszawy) odbyła się konferencja pt. „70. rocznica wyprodukowania pierwszej penicyliny w Polsce”.

Dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN, kierownik Muzeum Farmacji, powitała gości oraz otworzyła posiedzenie. Prof. Arabas mówiła o znaczeniu odkrycia penicyliny i rozpoczęcia jej produkcji w Polsce niedługo po zakończeniu II wojny światowej.

Dr hab. Sławomir Łotysz, prof. PAN, w swoim referacie *Zanim ruszył Tarchomin. Historia sporu o ekstraktry Podbielniaka dla Polski, Czechosłowacji i Jugosławii*, wytłumaczył, jaką funkcję pełniły ekstraktry w procesie produkcji penicyliny, opowiedział o problemach z przekazaniem tych przyrządów krajom socjalistycznym ze względu na zaostrzający się konflikt polityczny w Europie oraz o postawach osób pełniących najbardziej istotną rolę w procesie transferu technologii.

Mgr inż. Sławomir Naperty, były dyrektor Warszawskich Zakładów Farmaceutycznych „Polfa” w Tarchominie, w wystąpieniu *Produkcja penicyliny w Tarchominie*, przedstawił chemiczne aspekty związane z wytwarzaniem tej substancji, omówił wybrane trudności technologiczne związane z otrzymywaniem antybiotyku, a także kwestie współpracy międzynarodowej oraz wpływ sytuacji politycznej w Polsce na funkcjonowanie firmy.

Po przerwie wystąpiła dr hab. Anna Trojanowska, prof. PAN, wygłaszając referat *Problem odporności na antybiotyki na łamach Farmacji Polskiej (1945–2000)*. Prof. Trojanowska zwróciła uwagę na fakt, że nabyta odporność na działanie antybiotyków była jednym z najwcześniej rozpoznanych problemów związanych ze stosowaniem tej grupy leków. Wyjaśniła, iż drobnoustroje są w stanie uodpornić się z czasem prawie na wszystkie antybiotyki, które są obecnie stosowane.

Lek. med. Krzysztof Królikowski przedstawił zagadnienie *Lekarze i penicylina*, zwracając uwagę przede wszystkim na jego aspekt historyczny. Omówił m.in. kontekst odkrycia tego antybiotyku, jego znaczenie dla zwalczania chorób zakaźnych oraz wpływ zastosowania tej substancji na codzienną praktykę medyczną.

Referaty wywołały ożywioną dyskusję, w której zabierali głos m.in.: prof. Arabas, prof. Łotysz, mgr inż. Naperty, dr Wiesław Tadeusiak, dr Hanna Celnik oraz dr Marcin Dolecki.

Marcin Dolecki
Muzeum Warszawy